

Desanka Maksimović

Krvava bajka

Biló je nekje tam v deželi seljákov,
sredi gorate balkanske zemljé,
kjer mučeniške je smrti umrla
četa dijakov
istega dne.

Istega leta
so se rodili,
šolske so ure enako jim tekle,
na iste svečanosti
so jih vodili
proti istim boleznim so jih cepili
in vsi so umrli na isti dan.

Biló je nekje tam v deželi seljákov,
sredi gorate balkanske zemljé,
kjer mučeniške je smrti umrla
četa dijakov
istega dne.

A petinpetdeset minut,
preden je smrt zamahnila,
se v šolskih klopeh je nagnila
mala četa
nad isto težko nalogo:
koliko potnik lahko prehodi,
če peš se na pot odpravi . . .
in tako dalje.

Misli bile so jim polne
istih števil,
in v zvezkih po njihovih torbah
bilo je nešteto nesmiselnih
dvojk in petic.
Prgišča istih sanj
in istih skrivnosti,
ljubezenskih in rodoljubnih,

so stiskali v dnu svojih žepov,
in vsakemu se je zdelo,
da bo še dolgo,
da bo še dolgo, dolgo,
tekal pod svodom nebá,
dokler vseh nalog na svetu
ne dokonča.

Bilo je nekje tam v deželi seljâkov,
sredi gorate balkanske zemljé,
kjer je junaške smrti umrla
četa dijakov
istega dne.

V dolgi otroški vrsti
so za roké se prijeli
in z zadnje šolske ure
mirno odšli na morišče,
kakor da smrti ni.
V dolgi vrsti tovariši
v istem trenutku so šli
v večno bivališče.

Bilo je nekega jutra, ko sem si najmanj mislila, da bom napisala pesem, nekega običajnega medvojnega jutra v zaledju. Šla sem pogledat, če so kakšne objave in kaj počnejo pred mojo bivšo šplo, Prvo žensko gimnazijo v Beogradu, od koder so me v začetku vojne z upokojitvijo odstranili. V zdajšnji Ulici Lola Ribarja nedaleč od moje hiše me je ustavil neznan star človek, prej pdeželan kot meščan, in brez kakršnegakoli uvoda ali pozdrava vznemirjeno dejal: »Ali veste, kaj se je zgodilo v Kragujevcu?« — »So kakšne prijeli, obesili?« Ne da bi omenjal množičnega streljanja odraslih, mi je starec sporočil, kako so Nemci vdrli v gimnazijo in od pouka odgnali nekaj razredov na streljanje. Potem se je naglo oddaljil, ne da bi rekel vsaj zbogom, kakor da je šel iz ene sobe v drugo in kakor da se bo kmalu vrnil.

Kar pa je prav čudno, tudi meni se je zdelo naravno, da me ni pozdravil, niti ko je prihajal niti ko je odhajal. Bilo mi je, kot da ga od zdavnaj poznam, nemara še od otroštva, ali pa da je moj najbližji sosed, izza prvih vrat, in da je čisto naravno, ker se mi pri vsakem srečanju ne oglasi. Še nikoli nisem tako živo kakor v pogovoru z njim začutila, kaj pomeni pripadati istemu narodu: pred usodnim dogodkom, pred nemškimi divjaštvom, sva imela iste občutke, iste misli, jaz in on, ta meni neznani mož, človek drugačne vzgoje, drugačnega izvora, drugačne narave, starosti in spola.

Zdaj si pogosto mislim, kako je ta človek sotvorec pesmi, ki se je, medtem ko je še govoril, porodila v meni. Če bi o dogodku zvedela po

radiu ali iz časnikov, bi bila pesem gotovo čisto drugačna, ne bi pognala tako v trenutku, kakor se utrga krik, ali kane solza. Tako mi je bilo, kakor da bi mi kakšna ptica prinesla to strašno vest, če že ne meni edini, pa vsaj meni prvi. Ko sem se ločila od neznanca, se nisem mogla takoj vrniti domov, da bi to zapisala, čeprav sem gorela od želje, da bi komaj porojeno pesem zabeležila. Čutila sem potrebo, da bi tavalala po ulicah, da bi odložila uro, ko bi pesem zapisala, kakor da bi se bala, da bi pri zapisovanju ne porušila česa v njenem skladju. Celo ura sem jo tako pazljivo prenašala v sebi, kakor nosimo v roki prepoln kozarec vode, potem pa sem jo doma zapisala bolj vznemirjena kakor takrat, ko sem bila pisala svoje prve pesmi, in jo začela kot letpisec: »Bilo je nekje . . .«

Mislím, da je za pesem bolje, če med kragujevško tragedijo nisem bila tam, da sem vse tisto videla z očmi srca in domišljije, da sem bila prisiljena sporočiti samo bistvo, ki se mi je pri priči razgrnilo kot krvava bajka: nekaj sto dijakov se je rodilo istega leta, morda celo istega dne, bili so vrstniki po času, ko so bili stopili v življenje, in postali, če se tako lahko reče, vrstniki tudi po času, ko so odšli iz življenja. Ko mi je neznanec govoril, sem pomislila, da bi se takšna krvava bajka ne mogla zgoditi nikjer v Angliji, niti v Franciji niti v Italiji, da so se Nemci drznili to narediti samo v naši kmečki, balkanski deželi, ki je niso le mrzili, ampak so jo v svoji oholosti tudi prezirali zaradi tega, ker je necivilizirana in kmečka. Tako se je brž vsilil tudi odpev te pesmi.

Pesem je bila napisana v začetku vojne, bila skrita na kraju, za katerega ne bi nihče pomislil, da so tam pesmi, in bila objavljena takoj po osvoboditvi v Naši književnosti skupaj s pesmimi Spomin na vstajo, Krilata zemlja in Materam.

(1963)

Desanka Maksimović

Dušan Kostić

V Prozoru

Stopam po zapuščeni ulici, kjer življenje neslišno odteka.
Okna ob meni molčijo — gledajo me z žalostnimi očmi.

Ko pa zašumotajo orehove veje ob mostu, ki gnije,
in ko neki koraki zamrejo za tihim vogalom —
v meni naraste potok, v meni zakipi plima
in: Zadosti! — mi srce zavpije.

So tudi tam tako puste ulice rodnega kraja,
ali so nema ognjišča — mar ta tudi tam žalostno zrejo,
ali so prazna dvorišča, kjer so drage daljne kočé,
ali tema iz njih s curki mraza in hlada odteka?
O, ali bedi kdo nocoj v mraku noči, kjer ni spanja,